

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Psychology. № 1(17), pp. 12-21 (2023)
УДК 159.9
DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1\(17\).2](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1(17).2)

ISSN 2518-1378
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 2023

Іван ДАНИЛЮК, д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-6522-5994
e-mail: danyliuk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Тамара КЛИМАШ, асп.
ORCID ID: 0000-0003-0872-2270
e-mail: tamaraklimash@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ ЖІНКИ

Вступ. Я-концепція особистості – це явище, що містить уявлення людини про саму себе та її власну оцінку цих уявлень. Представники різних напрямів у психології наголошували на тому, що позитивна Я-концепція особистості є умовою благополуччя та повноцінного функціонування особистості, яка повною мірою усвідомлює своє Я, знає та вмє використовувати свої переваги та недоліки, прагне реалізувати свій потенціал (К. Роджерс, Р. Бернс, Дж. Незлек, Р. Плеско тощо). Першим розділення спрямованості Я-концепції на позитивну та негативну запропонував Р. Бернс. Зважаючи на те, що дихотомічний вплив на Я-концепцію особистості здійснюється постійно і проявляється у різних життєвих ситуаціях, актуальності набувають позитивні трансформації Я-концепції, які відбуваються під дією різних факторів, зокрема їх провокують особистісні риси – доброзичливість, сумлінність, невротизм тощо (Дж. Кемпбел, І. Токунага, Т. Хорючі тощо).

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей конструктивних і деструктивних трансформацій Я-концепції жінок.

Методи. Для дослідження особливостей трансформації Я-концепції особистості було застосовано такі методики: Самоактуалізаційний тест САМОАЛ (для дослідження ставлення особистості до себе та прагнення до самоактуалізації), 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела (16PF) (для дослідження особистісних характеристик), шкала толерантності до невизначеності С. Баднера (для дослідження ставлення до себе та до змін), Я-структурний тест Г. Аммона (для з'ясування центральних структур Я); проєктивна методика "Ідеальна Я" (для дослідження когнітивного компонента Я-концепції); проєктивна методика "Куб у пустелі" (для дослідження рівня комфорту в актуальних життєвих умовах та особливостей соціальної спрямованості особистості).

Результати. Виявлено, що позитивні зміни Я-концепції відбуваються, якщо особистість характеризується: сміливістю, експресивністю, довірливістю, домінантністю, спокоєм, конструктивним нарцисизмом, конструктивною агресією, конструктивним зовнішнім відмежуванням Я, емоційною стабільністю, прямолінійністю, розслабленістю, прагненням до творчості, гнучкістю у спілкуванні, толерантністю до невизначеності, прагненням до гармонійного буття та здорових стосунків, автономністю, конструктивною сексуальністю, конструктивною тривогою, задоволеністю досвідом роботи за спеціальністю.

Водночас доведено, що негативні зміни Я-концепції відбуваються, якщо особистість характеризується емоційною стабільністю, практичністю, прямолінійністю, тривожністю, радикалізмом, інтолерантністю до невизначеності, дезорієнтацією у часі, контактністю, автономністю, дефіцитарною агресією, деструктивною тривогою, конструктивним нарцисизмом, дефіцитарним нарцисизмом, конструктивним внутрішнім відмежуванням Я, товариськістю, сміливістю, прагненням до гармонійного буття та позитивних стосунків із навколишніми, деструктивним нарцисизмом, конструктивним зовнішнім відмежуванням Я, дефіцитарним зовнішнім відмежуванням Я.

Висновки. Під час дослідження особливостей трансформації Я-концепції жінок віком від 26 до 40 років було визначено, що трансформація Я-концепції відбувається у двох напрямках: конструктивному і деструктивному. Доведено, що саме суб'єктивна оцінка особистісної реалізованості є індикатором конструктивної або деструктивної трансформації Я-концепції: особистість зі сформованою позитивною Я-концепцією втеєнена в тому, що вона є реалізованою у житті; особистість із негативною Я-концепцією демонструє те, що вона є нереалізованою та має серйозні труднощі із самореалізацією. Наведено психологічні особливості особистості, які характеризують наявність конструктивної або деструктивної трансформації Я-концепції особистості.

Ключові слова: Я-концепція особистості, дихотомічна спрямованість трансформації Я-концепції особистості, конструктивна трансформація Я-концепції особистості, деструктивна трансформація Я-концепції особистості.

Вступ. Поняття Я-концепції особистості становить науковий інтерес для філософів, соціологів, педагогів і психологів. Ця зацікавленість пояснюється її суттєвим впливом на перебіг усього життя особистості, зумовлюючи всі життєві вибори людини.

Я-концепція особистості – це явище, що містить уявлення людини про саму себе та її власну оцінку цих уявлень. Іншими словами, Я-концепція – це явище, що містить у собі образ Я та самооцінку (Burns, 1982). Виокремлення таких складників дає змогу розглядати Я-концепцію особистості як сукупність установок, направлених на саму себе. Ці установки містять три основні компоненти: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий.

Р. Бернс розглядав основні аспекти розвитку Я-концепції, формування самосвідомості людини та впливу її уявлень про себе на процес виховання та навчання. Він першим наголосив на тому, що Я-концепція особистості може бути позитивною або негативною. Трансформація Я-концепції полягає у зміні системи уявлень особистос-

ті про себе та також має дихотомічну спрямованість: конструктивну та деструктивну. Тобто трансформація Я-концепції відбувається у двох напрямках та приводить до формування позитивної або негативної Я-концепції.

Згідно з К. Роджерсом, позитивна Я-концепція є умовою повноцінного функціонування особистості. Особистість, яка функціонує повноцінно, – це людина, яка повною мірою усвідомлює своє реальне Я. Така людина живе в реальному світі, позитивно ставиться до будь-яких змін, безоцінно сприймає власні реакції на життєві події чи людей тощо (Rogers, 1995).

За наявності позитивної Я-концепції, особистість характеризується такими ознаками: переконаністю у тому, що вона імпонує іншим людям; упевненістю у здатності до якогось виду діяльності; почуттям власної цінності. За наявності негативної Я-концепції, особистість характеризується неприйняттям себе, відчуттям недостатності та меншовартістю (Burns, 1982; Фурман, 2018).

Дихотомічний вплив на Я-концепцію особистості здійснюється постійно і проявляється у різних життєвих ситуаціях. Лонгітудне дослідження, проведене Дж. Незлеком (J. Nezelek) і Р. Плеско (R. Plesko), стосувалося вимірювання чіткості уявлень особистості про себе, самооцінки, настрою та досвіду позитивних і негативних подій у соціальних і академічних ситуаціях. Дослідження тривало 10 тижнів. Автори з'ясували, що самооцінка повністю опосередковує зв'язок між позитивними подіями та чіткістю Я-концепції особистості, а також частково опосередковує зв'язок між негативними подіями та чіткістю Я-концепції особистості (Nezelek & Plesko, 2001). Особистість із високою самооцінкою намагається знайти підтвердження своєї позитивної Я-концепції, що робить її більш стабільною та чіткою. Особистість із низькою самооцінкою має значно менше шансів підтвердити їх негативну самооцінку через погані, нестабільні соціальні стосунки (Campbell, Lackenbauer, & Muise, 2006).

Позитивна Я-концепція має значущі зв'язки із відчуттям сенсу життя (Bigler et al., 2001) та психічним здоров'ям (Suszek et al., 2018). Окрім того, значущий зв'язок із позитивною Я-концепцією мають риси Великої п'ятірки: позитивний зв'язок із доброзичливістю (*Agreeableness*) та сумлінністю (*Conscientiousness*) і негативний – із невротизмом (*Neuroticism*) (Campbell et al., 1996; Tokunaga & Horiuchi, 2012). Це означає, що особистісні риси можуть бути впливати на конструктивну та деструктивну трансформацію.

Суб'єктивна оцінка власної особистісної реалізованості є індикатором спрямованості Я-концепції особистості: у разі позитивної (конструктивної) трансформації Я-концепції особистість вважає себе реалізованою, принаймні в одній зі сфер (професійна діяльність, сім'я, хобі). За наявності негативних (деструктивних) трансформацій Я-концепції, особистість стверджуватиме, ще не є реалізованою у жодній зі сфер.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей конструктивних та деструктивних трансформацій Я-концепції жінок.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей трансформації Я-концепції особистості містить з'ясування специфіки трьох її компонентів: когнітивного (думки та уявлення людини про себе), емоційно-оцінного (ставлення людини до цих уявлень) та поведінкового (поведінкових реакцій на основі думок про себе та емоційних уявлень).

Методи. Для задоволення дослідницьких завдань було застосовано такі методики: Самоактуалізаційний тест САМОАП (для дослідження ставлення особистості до себе та прагнення до самоактуалізації), 16-факторний

особистісний опитувальник Р. Кеттела (16PF) (для дослідження особистісних характеристик), шкала толерантності до невизначеності С. Баднера (для дослідження ставлення до себе та до змін), Я-структурний тест Г. Аммона (для з'ясування центральних структур Я); проективна методика "Ідеальна Я" (для дослідження когнітивного компонента Я-концепції); проективна методика "Куб у пустелі" (для дослідження рівня комфорту в актуальних життєвих умовах та особливостей соціальної спрямованості особистості).

Трансформація Я-концепції особистості відбувається під дією п'яти груп чинників: 1) особистісні чинники – особистісні характеристики, ставлення особистості до себе та до змін, центральні структури Я та соціальна спрямованість особистості, яка представлена особливостями її взаємодії із соціальним оточенням; 2) соціально демографічні чинники – вік, сімейний стан, наявність дітей, родина, у якій зростала та виховувалася особистість (як місце первинної соціалізації особистості); 3) освітньо-кваліфікаційні чинники: освіта, напрям освіти, досвід роботи за спеціальністю та задоволеність досвідом роботи за спеціальністю; 4) комфорт середовища – рівень комфорту особистості в актуальних життєвих умовах (за суб'єктивною оцінкою); 5) декретна відпустка (досвід декретної відпустки, загальні терміни декретної відпустки, актуальна на момент дослідження декретна відпустка).

В основному етапі дослідженні чинників трансформації Я-концепції особистості загалом взяло участь 312 жінок. Опитування проводилося онлайн через Google form шляхом поширення через групи у Viber та Telegram. Усі опитувані є громадянами України та мають постійне місце проживання на території України. Дослідження проводилося до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації до України (24 лютого 2022 року), тому цей параметр міг змінитися. Віковий діапазон досліджуваної вибірки становить від 18 до 59 років.

Для більш детального вивчення особливостей досліджуваного явища всіх респондентів було розподілено на 4 вікові групи (за Е. Еріксоном): юність (від 18 до 20 років); молодість (від 21 до 25 років); рання дорослість (від 26 до 40 років); середня дорослість (від 41 до 60 років). Основний пласт становить група досліджуваних віку ранньої дорослості – 257 осіб (82,4 %).

У дослідженні взяли участь жінки, що мають різний сімейний стан (табл. 1). Більшість із них перебувають в офіційному шлюбі – 54,8 %, або ж мають партнера чи проживають у цивільному шлюбі – 20,5 %.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за критерієм сімейного стану

Сімейний стан	Вільна	Має партнера	Офіційний шлюб	Розлучена	Вдова
Кількість	45	64	171	30	2
%	14,4	20,5	54,8	9,6	0,6

Важливим критерієм дослідження є наявність у досліджуваних жінок дітей. Із загальної кількості респондентів у 42,9 % дітей на момент дослідження не було, а 35,9 % мали лише одну дитину. Кумулятивний відсоток цих двох категорій становить 78,8 %. Більша частина опитуваних жінок або не поспішають реалізуватися у

материнстві з різних причин, або ж із різних причин не бажають заводити більш ніж одну дитину. Натомість багатодітними матерями є лише 12 жінок, що загалом становить 3,9 % від загальної вибірки. Детальний розподіл респондентів за критерієм наявності дітей та їх кількості наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл респондентів за критерієм наявності дітей та їх кількості

Наявність дітей	Немає	1 дитина	2 дітей	3 дітей	>4 дітей
Кількість	134	112	54	9	3
%	42,9	35,9	17,3	2,9	1

Вибірка не є однорідною також за критерієм освіти. Більшість респондентів мають закінчену вищу освіту – 76,6 %, 12,5 % досліджуваних є здобувачами першої

або другої вищої освіти. Такі показники свідчать про тенденцію загалом серед українського суспільства до отримання вищої освіти (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл респондентів за критерієм освіти

Освіта	Закінчена вища	Незакінчена вища	Середня	2 вищі
Кількість	239	17	34	22
%	76,6	5,4	10,9	7,1

Окрім того, досліджувана вибірка є досить різноманітною за критерієм спеціалізації. Більш детально професії опитаних жінок представлені на рис. 2.2 Найбільш поширеними професіями виявилися економіст та вчитель – 20,2 % та 15,7 %; найменш поширеними стали професії перукаря та технолога – 5,8 % та 4,5 % відповідно. Загалом серед досліджуваних наявний значний відсоток професій, які в суспільстві деколи досі вважають чоловічими. Зокрема, до таких належать професії інженера – 11,9 %, технолога – 4,5 % та управлінця –

10,6 %. Таким чином, широкий спектр наявних у дослідженні спеціалізацій свідчить про різноманіття вибірки та про тенденцію до подолання стереотипізації професійного життя українського суспільства загалом.

Більшість із опитаних жінок мають досвід роботи за спеціалізацією та задоволені цим досвідом (табл. 4). Такі результати можуть свідчити про свідомий вибір профілю навчання респондентами та про розвиток професійно важливих якостей.

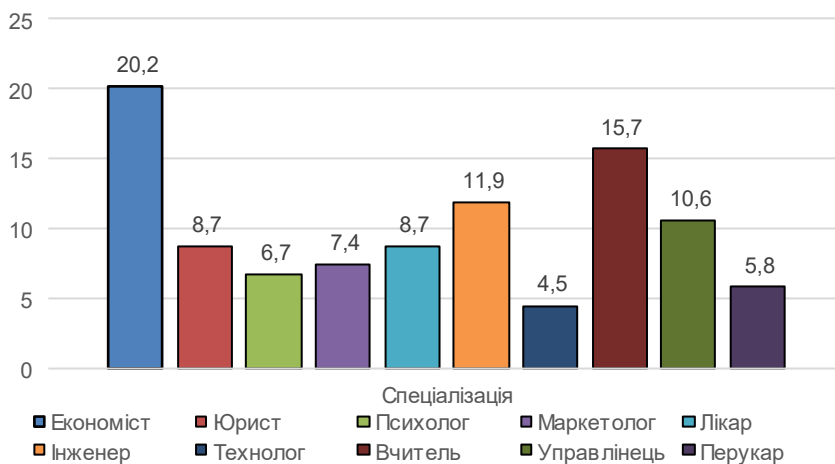

Рис. 1. Розподіл вибірки за критерієм спеціалізації

Таблиця 4

Розподіл респондентів за критерієм досвіду роботи за спеціальністю

Наявність досвіду роботи за спеціальністю	Так	Ні	Задоволеність досвідом роботи за спеціальністю	Так	Ні
Кількість	212	100	Кількість	180	132
%	67,9	32,1	%	57,7	42,3

Важливим параметром для дослідження Я-концепції особистості жінки є декретна відпустка. Період народження та формування особистості як матері є важливим етапом у житті жінки, який впливає на всі сфери її життя. Цей період може мати як позитивний, так і негативний вплив на особистість. Під час дослідження вивчалися такі особливості, як: досвід декретної відпустки (загалом), строки декретної відпустки (загальна тривалість) та актуальна декретна відпустка (актуальна на момент проведення опитування).

Таким чином, більша частина вибірки має досвід декретної відпустки в житті (табл. 5). Опитувані жінки мають досвід материнства, відчували його вплив на власне

життя та отримали наслідки в різних його аспектах. Окрім того, частина вибірки – 20,5 % респондентів – перебували в декретній відпустці на момент проведення дослідження. Актуальна декретна відпустка може мати суттєвий вплив на Я-концепцію особистості, адже життя жінки значно перебудовується та підлаштовується під нового члена родини. Тому внутрішній і зовнішній світ респондентів обертається навколо дитини.

Важливим аспектом у вивченні Я-концепції особистості є родина, у якій ця особистість зростала. Родина є джерелом первинної соціалізації та значною мірою впливає на формування особистості.

Таблиця 5

Розподіл респондентів за критерієм декретної відпустки

Декретна відпустка	Так	Ні	Актуальна декретна відпустка	Так	Ні
Кількість	172	140	Кількість	64	248
%	55,1	44,9	%	20,5	79,5

Таблиця 6

Родина	Кількість	%
Повна	240	76,9
Неповна	66	21,2
Із родичами	6	1,9

Більша частина досліджуваних – 240 осіб (76,9 %) зростала та виховувалася у повній сім'ї (табл. 6). Теоретично це означає, що людина має уявлення про традиційний інститут сім'ї. Однак, у реальному житті, повна сім'я не завжди є благополучною, тому необхідно більш глибоко і детально вивчати стосунки між членами родини.

Важливим аспектом при вивченні трансформації Я-концепції особистості є суб'єктивна оцінка власної особистісної реалізації. У нашому дослідженні суб'єктивна оцінка власної особистісної реалізації особистості розглядається як результат якісних змін у Я-концепції особистості. Використовуючи самозвіт опитаних жінок,

було з'ясовано, що більшість із них не вважають себе реалізованими – 61,6 % (табл. 7).

Із загальної кількості респондентів лише 9 осіб зазначили, що вважають себе взагалі не реалізованими (табл. 8). Ця частина становить найменший відсоток. Приблизно така ж кількість респондентів стверджує, що вони повністю реалізовані в житті та не мають ніяких проблем у цій сфері. Найбільший відсоток досліджуваних зазначили, що вважають себе реалізованими на середньому рівні та потребують допомоги із планом саморозвитку та вирішення труднощів із власною особистісною реалізацією.

Таблиця 7

Реалізованість	Так	Ні
Кількість	120	192
%	38,5	61,6

Таблиця 8

Міра реалізованості	Не реалізована	Слабко реалізована	Середньо реалізована	Достатньо реалізована	Повністю реалізована
Кількість	9	35	132	125	11
%	2,9	11,2	42,3	40,1	3,5
Сфера реалізованості	Хобі	Робота	Сім'я	Не реалізована в жодній	
Кількість	40	88	161	23	
%	12,8	28,2	51,6	7,4	

Половина респондентів зазначила, що вони є реалізованими в сім'ї (51,6 %). Це може свідчити про те, що українські жінки є послідовницями традиційних сімейних цінностей та вважають себе берегинями сімейного вогнища. Або ж не мають сил та мотивації розпочати чи продовжити будувати кар'єру чи займатися якоюсь справою як хобі. Із загальної кількості опитаних лише 7,4 % вважають себе нереалізованими в жодній із зазначених сфер.

Останнім важливим аспектом, який необхідно було дослідити в межах вивчення Я-концепції особистості, була наявність проблем із самореалізацією. Таким чином, 70,2 % респондентів зазначили, що мають проблеми із самореалізацією і потребують допомоги психолога для розв'язання цих проблем, адже самостійно не можуть виокремити основні проблемні моменти та сформулювати план дій для розв'язання проблем із самореалізацією (табл. 9).

Таблиця 9

Наявність труднощів	Так	Ні	Потреба у професійній допомозі	Так	Ні
Кількість	219	93	Кількість	222	90
%	70,2	29,8	%	71,2	28,8

Для більш детального розуміння труднощів опитаних жінок їм було запропоновано зазначити проблеми, які заважають їм розвиватися (рис. 2). Наявні проблеми можна розподілити на дві основні групи: об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних проблем можна зарахувати низький рівень заробітної платні (4,5 %), проблеми зі здоров'ям (3,8 %), неможливість займатися бажаною справою (5,8 %) та нестачу часу (9,6 %). До суб'єктивних причин належать невпевненість у собі (15,1 %), низька самооцінка (8,7 %), невизначеність (19,6 %), брак мотивації (8 %), особливості характеру (4,5 %).

Загалом наявність психологічних проблем підтвердили 55,9 % опитаних. Найбільший відсоток опитуваних своєю головною проблемою вважають невизначеність (19,6 %) та невпевненість у собі (15,1 %). Це означає,

що вони не мають чіткого розуміння про те, ким вони є, якими перевагами та недоліками володіють, чим хочуть займатися у житті. У такому випадку невпевненість у собі може бути наслідком невизначеності. Об'єктивні та суб'єктивні труднощі перебувають у постійній взаємодії та деякою мірою можуть визначати одна одну.

Отже, із загальної кількості в 312 респондентів 61,6 % жінок вважають себе нереалізованими в житті незалежно від сфери самореалізації. Більшість респондентів вважають себе середньо реалізованими та достатньо реалізованими в одній зі сфер (42,3 % та 40,1 % відповідно). Близько половини респондентів вважають себе реалізованими в сімейній сфері – 51,6 %. Окрім того, 70,2 % опитаних жінок зазначили, що мають серйозні труднощі із самореалізацією, а

71,2 % зізналися, що потребують допомоги спеціаліста (психолога) для розв'язання цих проблем. Серед найпоширеніших психологічних труднощів, які пере-

шкоджають самореалізації особистості, респонденти виокремили невпевненість у собі, невизначеність та низьку самооцінку.

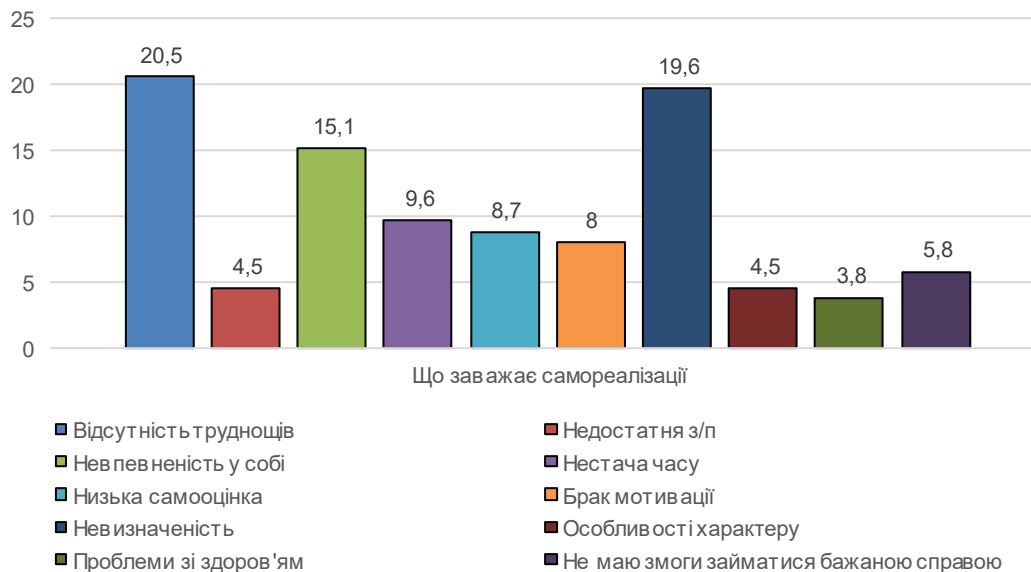

Рис. 2. Розподіл вибірки за критерієм наявних труднощів із самореалізацією

Першим етапом дослідження трансформації Я-концепції жінки була перевірка отриманих даних на нормальність розподілу. За критерієм Колмогорова – Смірнова необхідні змінні відповідають нормальному розподілу. Це дозволяє використовувати параметричні методи статистичного опрацювання даних.

Більшість респондентів засвідчила про наявність труднощів із самореалізацією (суб'єктивна оцінка особистісної реалізованості) та окреслила спектр психологічних проблем, які заважають самореалізації особистості. Оскільки суб'єктивна оцінка особистісної реалізованості

є результатом трансформації Я-концепції, необхідно здійснити верифікацію суб'єктивної оцінки проблем із самореалізацією. За допомогою таблиці сполучення було представлено залежність суб'єктивної оцінки особистісної самореалізованості та наявності труднощів із самореалізацією: респонденти, які вважають себе реалізованими, мають менше труднощів із самореалізацією; респонденти, які не вважають себе реалізованими, мають більше труднощів із самореалізацією (табл. 10). Сила ефекту взаємозалежності свідчить про високий ступінь впливу ($p = 0,651$).

Таблиця 10

		Чи є труднощі із самореалізацією		Разом
		є труднощі	немає труднощів	
Чи вважаєте ви себе реалізованою	так	39	81	120
	ні	180	12	192
Разом		219	93	312

У результаті було сформульовано гіпотези дослідження:

H_0 – статистично значущі відмінності між тими, хто має труднощі із самореалізацією, і тими, хто їх не має, відсутні.

H_1 – статистично значущі відмінності між тими, хто має труднощі із самореалізацією, і тими, хто їх не має, є.

Для перевірки і підтвердження гіпотези дослідження було застосовано Independent Sample T-Test. За результатами тесту, підтвердилася наявність статистично значущих відмінностей між респондентами, які мають труднощі із самореалізацією, та респондентами, які їх не мають. Тобто в нашому дослідженні ми використали гіпотезу H_1 (табл. 11).

Таблиця 11

	Наявність труднощів із самореалізацією	N	Середнє значення	Стандартизоване відхилення	Стандартизована похибка
Тенденція до самореалізації	є труднощі	219	5,0822	1,89461	,12803
	немає труднощів	93	6,4839	1,80346	,18701

Відповідно, якщо респондент стверджує про наявність труднощів із самореалізацією, то його тенденція до самореалізації нижча. Таким чином, чим вищою є тенденція респондента до самореалізації, тим більше він вважає себе реалізованим у будь-якій сфері у житті.

Наступним кроком був розгляд особливостей самореалізації тих респондентів, які вважають себе реалізованими, та тих, які вважають себе нереалізованими, окремо. Серед жінок, які вважають себе реалізованими, присутні 120 осіб. Більшість із них зазначили, що вони реалізовані в сімейній сфері – 49,2 %. Значний

відсоток – 67,5 % стверджують, що вони не мають жодних проблем із самореалізацією. Незважаючи на те, що ця група жінок вважає себе реалізованими, 66,7 % із них потребують допомоги спеціаліста (психолога) для побудови подальшого плану самореалізації та розв'язання незначних проблем.

Група жінок, які не вважають себе реалізованими, становить 192 особи. Вони так само, як і попередня

група респондентів, вважають себе частково реалізованими у сімейній сфері – 53,1 %. Із загальної кількості членів цієї групи 93,8 % опитаних зазначили, що мають серйозні проблеми із самореалізацією, а 74 % бажають отримувати психологічну допомогу спеціаліста.

На рис. 3 представлено основні труднощі із самореалізацією, які відчувають респонденти обох груп.

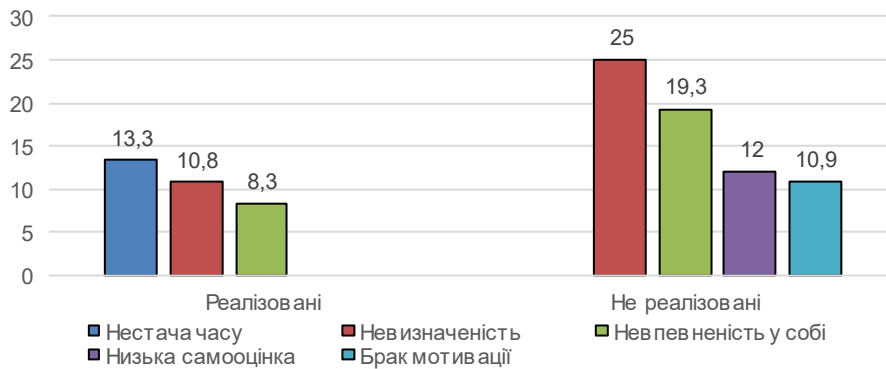

Рис. 3. Труднощі із самореалізацією

Серед жінок, які вважають себе реалізованими, найпоширенішими труднощами, які заважають самореалізації, є нестача часу, невизначеність та невпевненість у собі. Серед жінок, які вважають себе нереалізованими, найпоширенішими труднощами є невизначеність, невпевненість у собі, низька самооцінка та брак мотивації. Варто зазначити, що останні мають труднощі психологічного характеру, а найголовнішою проблемою вважають невизначеність. Тобто незнання себе, своїх особливостей тощо заважають жінкам реалізовуватися та досягати успіху в різних життєвих сферах.

Наступним кроком була верифікація індикаторів трансформації Я-концепції особистості. До цього переліку входять експертна оцінка бажання змінюватися, аутосимпатія, саморозуміння, погляди на природу людини, спонтанність (залежні змінні). Процедура виконувалась за допомогою застосування Independent Sample T-Test (табл. 12). Найбільшою варіативністю результатів характеризуються змінні аутосимпатія та погляди на природу людини.

Таблиця 12

Результати застосування Т-тесту за наявності труднощів із самореалізацією та індикаторів трансформації Я-концепції особистості

	Чи є труднощі із самореалізацією	N	Середнє значення	Стандартизоване відхилення	Стандартизована похибка
Бажання змінюватися	є труднощі	219	5,7352	1,85066	,12506
	немає труднощів	93	4,9677	2,18916	,22701
Аутосимпатія	є труднощі	219	5,1324	1,85873	,12560
	немає труднощів	93	6,5699	1,54918	,16064
Саморозуміння	є труднощі	219	5,3059	2,06378	,13946
	немає труднощів	93	6,7097	1,98133	,20545
Погляд на природу людини	є труднощі	219	5,1644	1,85986	,12568
	немає труднощів	93	5,7312	1,59578	,16547
Спонтанність	є труднощі	219	5,2922	2,02201	,13663
	немає труднощів	93	6,1505	1,93899	,20106

Отже, між групами респондентів, що мають труднощі із самореалізацією, та тими, що не мають труднощів, існують статистично значущі відмінності за групою змінних-індикаторів трансформації Я-концепції особистості ($p < 0,05$):

- жінки, які вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають вищий рівень бажання змінюватися ($M = 5,73$);
- жінки, які вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають нижчий рівень аутосимпатії ($M = 5,13$);
- жінки, які вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають нижчий рівень саморозуміння ($M = 5,30$);
- жінки, які вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають більш скептичні погляди за позитивну природу людини ($M = 5,16$);

- жінки, які вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають нижчий рівень спонтанності (вони менше впевнені в собі та мало довіряють довколишньому світу) ($M = 5,29$).

Респонденти, які мають труднощі із самореалізацією, не мають усвідомленої позитивної Я-концепції та стійкої адекватної самооцінки, залежні від психологічних захистів, не вміють відстоювати власну думку та залежні від думки інших, проявляють сумніви щодо позитивної природи людини, не приймають себе такими, якими є, не довіряють довколишньому світу та проявляють сильне бажання змінитися.

За допомогою багатофакторного дисперсійного аналізу MANOVA було досліджено особливості взаємозв'язку між складниками емоційно-оцінного компонента Я-концепції особистості та самореалізації особистості (табл. 13).

За результатами багатофакторного дисперсійного аналізу було виявлено, що рівень саморозуміння та аутосимпатії (емоційно-оцінного компонента) залежить від того, чи є у людини труднощі із самореалізацією, та від того, чи вважає вона себе реалізованою незалежно від сфери реалізації ($p < 0,005$):

- жінки, які не вважають себе реалізованими та вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають нижчий рівень саморозуміння ($M = 5,18$);
- жінки, які не вважають себе реалізованими та вказують на наявність труднощів із самореалізацією, мають нижчий рівень аутосимпатії ($M = 4,96$).

Таким чином, респонденти, які мають труднощі із самореалізацією та не вважають себе реалізованими, не мають чіткого уявлення про себе, завжди орієнтуються на думку оточення, мають низьку самооцінку, тривожні та невротичні.

Аналогічну процедуру було проведено для двох інших компонентів Я-концепції особистості. За допомогою багатофакторного дисперсійного аналізу MANOVA було досліджено особливості взаємозв'язку між складниками поведінкового компонента Я-концепції особистості та самореалізації особистості (табл. 14).

Таблиця 13

Співвідношення емоційно-оцінного компонента Я-концепції особистості та особливостей самореалізації

	Чи вважаєте ви себе реалізованою	Чи є труднощі із самореалізацією	Середнє значення	Стандартизоване відхилення	N
Саморозуміння	так	є труднощі	5,8718	2,12973	39
		немає труднощів	6,6667	2,02485	81
		Разом	6,4083	2,08434	120
	ні	є труднощі	5,1833	2,03455	180
		немає труднощів	7,0000	1,70561	12
		Разом	5,2969	2,05943	192
	Разом	є труднощі	5,3059	2,06378	219
		немає труднощів	6,7097	1,98133	93
		Разом	5,7244	2,13552	312
Аутосимпатія	так	є труднощі	5,8974	1,94388	39
		немає труднощів	6,5802	1,54810	81
		Разом	6,3583	1,70908	120
	ні	є труднощі	4,9667	1,80285	180
		немає труднощів	6,5000	1,62369	12
		Разом	5,0625	1,82658	192
	Разом	є труднощі	5,1324	1,85873	219
		немає труднощів	6,5699	1,54918	93
		Разом	5,5609	1,88823	312

Таблиця 14

Співвідношення емоційно-оцінного компонента Я-концепції особистості та особливостей самореалізації

	Чи вважаєте ви себе реалізованою	Чи є труднощі із самореалізацією	Середнє значення	Стандартизоване відхилення	N
Погляд на природу людини	так	є труднощі	5,4872	1,99831	39
		немає труднощів	5,8765	1,61542	81
		Разом	5,7500	1,75015	120
	ні	є труднощі	5,0944	1,82685	180
		немає труднощів	4,7500	1,05529	12
		Разом	5,0729	1,78853	192
	Разом	є труднощі	5,1644	1,85986	219
		немає труднощів	5,7312	1,59578	93
		Разом	5,3333	1,80151	312
Спонтанність	так	є труднощі	5,8974	1,97077	39
		немає труднощів	6,1235	2,02103	81
		Разом	6,0500	1,99937	120
	ні	є труднощі	5,1611	2,01437	180
		немає труднощів	6,3333	1,30268	12
		Разом	5,2344	1,99535	192
	Разом	є труднощі	5,2922	2,02201	219
		немає труднощів	6,1505	1,93899	93
		Разом	5,5481	2,03291	312

За результатами багатофакторного дисперсійного аналізу було встановлено, що погляди на природу людини та рівень спонтанності (поведінковий компонент) не залежать від того, чи є у людини труднощі із самореалізацією та від того, чи вважає вона себе реалізованою незалежно від сфери реалізації ($p > 0,005$). Незважаючи на відсутність статистично значущого впливу, можна виокремити певні закономірності:

- жінки, які не вважають себе реалізованими та свідчать про наявність труднощів із самореалізацією, не вірять у позитивну природу людини (5,09);

- жінки, які не вважають себе реалізованими та свідчать про наявність труднощів із самореалізацією, невпевнені в собі та не довіряють навколишньому світу (5,16).

Таким чином, респонденти, які мають труднощі із самореалізацією та не вважають себе реалізованими, не вірять у позитивну природу людини та не довіряють навколишньому світу.

Наступним кроком було застосування двофакторного дисперсійного аналізу (Two-way ANOVA) для дослідження особливостей взаємозв'язку між когнітивним компонентом Я-концепції особистості та самореалізації особистості (табл. 15).

Таблиця 15

Співвідношення когнітивного компонента Я-концепції особистості та особливостей самореалізації

Залежна змінна: Бажання змінюватися				
Чи вважаєте ви себе реалізованою	Чи є труднощі із самореалізацією	Середнє значення	Стандартизоване відхилення	N
так	є труднощі	5,5385	1,71443	39
	немає труднощів	4,8765	2,15280	81
	Разом	5,0917	2,03745	120
ні	є труднощі	5,7778	1,88067	180
	немає труднощів	5,5833	2,42930	12
	Разом	5,7656	1,91228	192
Разом	є труднощі	5,7352	1,85066	219
	немає труднощів	4,9677	2,18916	93
	Разом	5,5064	1,98547	312

За результатами однофакторного дисперсійного аналізу було встановлено, що бажання змінюватися (когнітивний компонент) залежить від того, чи є у людини труднощі із самореалізацією та від того, чи вважає вона себе реалізованою незалежно від сфери реалізації ($p > 0.005$) (Додаток В, Табл. В.8): жінки, які вважають себе нереалізованими та свідчать про наявність труднощів із самореалізацією, мають більше бажання змінюватися ($M = 5,77$).

Таким чином, компоненти Я-концепції особистості залежать від того, чи вважає себе особистість самореалізованою (суб'єктивна оцінка особистісної реалізованості).

Таким чином, позитивні трансформації емоційно-оцінного компонента Я-концепції особистості відбуваються, якщо особистість характеризується:

1) емоційною стабільністю: стриманість, висока працездатність, емоційна зрілість, реалістичність, стабільність інтересів, відсутність психологічної втоми;

2) домінантністю: незалежність, самовпевненість, впевненість, деяка агресивність та конфліктність щодо зовнішніх звинувачувальних реакцій, небажання визнавати владу та тиск з боку оточення;

3) сміливістю: сміливість, активність, схильність до ризику;

4) прямолинійністю: прямолинійність, наївність, природність;

5) довірливістю: відвертість, терплячість, уміння ефективно працювати в команді та встановлювати контакт із людьми;

6) спокійністю: безтурботність, спокій, впевненість у собі;

7) розслабленістю: спокій, низька мотивація, лінь;

8) прагненням до творчості: творче ставлення до власного життя та бажання реалізувати себе;

9) гнучкістю у спілкуванні: відсутність соціальних стереотипів, щире міжособистісне спілкування, адекватна самооцінка, впевненість у власній привабливості;

10) толерантністю до невизначеності: здатність відчувати себе комфортно в ситуації високої ентропії, здатність продуктивно мислити та діяти в незнайомій обстановці, схильність брати на себе відповідальність та приймати рішення без тривалих сумнівів та страхів;

11) цінностями: прагнення до гармонійного буття та здорових стосунків з іншими людьми, простоти, легкості, добра, унікальності;

12) автономністю: психологічна зрілість, самопідтримка, незалежність;

13) конструктивною сексуальністю: здатність насолоджуватися сексуальними контактами та доставляти задоволення сексуальному партнеру, свобода від фіксованих сексуальних ролей, відсутність ригідних сексуальних стереотипів;

14) конструктивною агресією: активна побудова власного життя, здатність підтримувати стосунки, виконувати поставлені завдання та формувати власну позицію;

15) конструктивним зовнішнім відмежуванням Я: здатність розуміти почуття та інтереси інших людей, здатність розрізнити та відокремлювати себе від групи, регулювати стосунки між собою та навколишнім світом;

16) конструктивною тривоگو: здатність відчувати та розрізнити тривогу, адекватно діяти відносно актуальних обставин, реалістична оцінка небезпеки;

17) задоволеністю досвідом роботи за спеціальністю.

Конструктивна трансформація поведінкового компонента Я-концепції особистості відбувається під впливом двох груп чинників – особистісних характеристик та центральних структур Я. До особистісних характеристик належать сміливість, експресивність, довірливість, домінантність і спокій. До групи чинників центральні структури Я увійшли конструктивний нарцисизм, конструктивна агресія, конструктивне зовнішнє відмежування Я.

Отже, позитивні зміни поведінкового компонента Я-концепції відбуваються, якщо особистість характеризується:

1) сміливістю: сміливість, рішучість, активність, здатність приймати креативні рішення та ризикувати;

2) експресивністю: енергійність, життєрадісність, експресивність;

3) довірливістю: довірливість, відкритість, терплячість, схильність до частих поступок іншим людям та визнання чужого авторитету;

4) домінантністю: схильність мислити самостійно, не спираючись на суспільну думку, відмова визнавати чужий авторитет;

5) спокоєм: безтурботність, впевненість у власних силах, активність, схильність не звертати увагу на оцінку оточення;

6) конструктивним нарцисизмом: позитивне і адекватне ставлення до себе, позитивна оцінка власної значущості, здібностей, інтересів, зовнішності, переваг та недоліків;

7) конструктивною агресією: активна побудова власного життя, здатність зберігати стосунки та виконувати завдання, адекватна активність стосовно власного життя та довколишнього світу;

8) конструктивним зовнішнім відмежуванням Я: здатність розуміти почуття та інтереси інших людей, здатність відрізнити себе від навколишніх, регулювання стосунків між собою та довколишнім світом.

Негативні зміни емоційно-оцінного компонента Я-концепції відбуваються, якщо особистість характеризується:

1) емоційною стабільністю: стриманість, висока працездатність, емоційна зрілість, реалістичність, стабільність інтересів, відсутність психологічної втоми;

2) сміливістю: сміливість, рішучість, активність, здатність приймати креативні рішення та схильність до ризику;

3) практичністю: практичність, добросовісність, слідування загальноприйнятим нормам, деяка обмеженість, висока увага до дрібниць;

4) прямолінійністю: прямолінійність, наївність, природність;

5) тривожністю: тривожність, депресивність, вразливість;

6) радикалізмом: критичність, прагнення реалізувати свої інтелектуальні здібності, схильність до аналізування та отримувати повну інформацію, відсутність довіри до авторитетних людей;

7) інтолерантністю до невизначеності: схильність сприймати нові ситуації як загрозливі, схильність до гарного самопочуття у знайомій обстановці, схильність віддавати перевагу чітким формулюванням, зрозумілим цілям та простим завданням;

8) дезорієнтацією у часі: нездатність людини жити теперішнім, схильність шкодувати за минулим та відкладати власне життя "на потім", нерозуміння цінності життя "тут-і-зараз", нездатність насолоджуватися моментом, патологічна зануреність у минулі переживання, зависокі прагнення досягати успіху, тривожність, проблеми із самооцінкою;

9) контактністю: здатність встановлювати приємні та корисні стосунки із довколишніми, схильність до доброзичливих соціальних контактів;

10) автономністю: автономність, незалежність, зрілість;

11) дефіцитарною агресією: відсутність контакту із собою, іншими людьми та речами, пасивність, занурення у себе, байдужість, душевна пустота, уникнення суперництва та конструктивних суперечок;

12) деструктивною тривоگوю: великий страх смерті та самотності, що паралізує поведінку та спілкування, уникнення нового життєвого досвіду, затримка розвитку;

13) конструктивним нарцисизмом: адекватне та позитивне ставлення до себе, позитивна оцінка власної значущості, інтересів, зовнішності, прийняття своїх переваг та недоліків;

14) дефіцитарним нарцисизмом: відсутність контактів із собою та позитивного ставлення до себе, визнання власної цінності, відмова від власних інтересів та потреб;

15) конструктивним внутрішнім відмежуванням Я: гнучкий підхід до власного несвідомого та почуттів, здатність бачити сновидіння, здатність розрізнити теперішнє та минуле.

Деструктивна трансформація поведінкового компонента Я-концепції особистості відбувається також під впливом трьох груп чинників – особистісних характеристик, ставлення до себе та до змін, центральних структур Я. До особистісних характеристик належать радикалізм, товариськість, сміливість, емоційна стабільність. До групи чинників ставлення до себе та до змін увійшли контактність та цінності. До групи чинників центральні структури Я належать деструктивний нарцисизм, конструктивне зовнішнє відмежування Я, дефіцитарне зовнішнє відмежування Я.

Отже, негативні зміни емоційно-оцінного компонента Я-концепції відбуваються, якщо особистість характеризується:

1) радикалізмом: критичність, прагнення реалізувати свої інтелектуальні здібності, схильність до аналізування та отримування повної інформації, відсутність довіри до авторитетних людей;

2) товариськістю: уважність до людей, природність, невимушеність у стосунках, доброта, сердечність, актив-

ність у вирішенні конфліктів, терпимість до критики, довірливість, емоційність;

3) сміливістю: сміливість, рішучість, активність, здатність приймати креативні рішення та схильність до ризику;

4) емоційною стабільністю: стриманість, висока працездатність, емоційна зрілість, реалістичність, стабільність інтересів, відсутність психологічної втоми;

5) контактністю: схильність людини до корисних та приємних контактів із оточенням;

6) цінностями: прагнення до гармонійного буття та позитивних стосунків із навколишніми, прагнення до істини, добра та краси;

7) деструктивним нарцисизмом: нереалістична самооцінка, втеча до власного внутрішнього світу, часті та численні образи, нездатність сприймати критику та емоційну підтримку довколишніх;

8) конструктивним зовнішнім відмежуванням Я: розуміння почуттів та інтересів оточення, здатність відокремлювати себе від групи, адекватне регулювання стосунків між собою та довколишнім світом;

9) дефіцитарним зовнішнім відмежуванням Я: нездатність відмовляти іншим та диференціювати себе від інших, соціальна гіперадаптивність.

Дискусія та висновки. Трансформація Я-концепції особистості відбувається у двох напрямках. Конструктивна трансформація сприяє формуванню позитивної Я-концепції, деструктивна трансформація – негативної Я-концепції. Суб'єктивна оцінка особистісної реалізованості є індикатором спрямованості трансформації Я-концепції: особистість зі сформованою позитивною Я-концепцією впевнена в тому, що вона є реалізованою у житті; особистість із негативною Я-концепцією свідчить про те, що вона є нереалізованою та має серйозні труднощі із самореалізацією. Особистість, що має низьку оцінку особистісної реалізованості, проявляє більше прагнення змінюватися, ніж особистість, що задоволена власною особистісною реалізованістю. Отримані результати стосуються жінок вікової групи "рання зрілість" – 26–40 років. Про конструктивну трансформацію свідчить наявність адекватної позитивної самооцінки, активної побудови власного життя, активності, бажання реалізувати себе, безтурботності, високої працездатності, відвертості, відсутності соціальних стереотипів, енергійності, задоволеності досвідом роботи за спеціальністю, здатності адекватно діяти відносно загрозливих обставин, здатності насолоджуватися сексуальними контактами, здатності розуміти почуття та інтереси інших, небажання визнавати владу та тиск зі сторони оточення, незалежності, прагнення до гармонійного буття та здорових стосунків з іншими людьми, прямолінійності, психологічної зрілості, розслабленості, сміливості, стриманості, схильності мислити самостійно, творчого ставлення до власного життя, терплячості, толерантності до невизначеності. Про негативну трансформацію Я-концепції свідчить наявність активності, великого страху смерті та самотності, високої працездатності, відмови від власних інтересів та потреб, відсутністю довіри до авторитетних людей, відсутністю контакту із собою, гнучкого підходу до власного несвідомого та почуттів, емоційної стабільності, інтолерантності до невизначеності, невимушеності у стосунках, незалежності, нездатності жити теперішнім, нездатності сприймати критику, нереалістичної самооцінки, прямолінійності, депресивності, рішучості, слідування загальноприйнятими нормам, сміливості, соціальної гіперадаптивності, схильності до доброзичливих соціальних контактів, терпимості щодо критики.

Внесок авторів: Іван Данилюк – концептуалізація, методологія дослідження; Тамара Клімаш – збір емпіричних даних та їх валідація, організація та проведення емпіричного дослідження, аналіз джерел, підготування огляду літератури.

Список використаних джерел

- Фурман, О. (2018). Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. *Психологія і суспільство*, (1–2), 38–67. <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.038>
- Bigler, M., Neimeyer, G. J., & Brown, E. (2001). The divided self revisited: Effects of self-concept clarity and self-concept differentiation on psychological adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 20(3), 396–415. <https://doi.org/10.1521/jscp.20.3.396.22302>
- Burns, R. B. (1992). *Self-concept development and education*. Cassell.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavallee, L. F., & Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of personality and social psychology*, 70(1), 141. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.1.141>
- Campbell, L., Lackenbauer, S. D., & Muise, A. (2006). When is being known or adored by romantic partners most beneficial? Self-perceptions, relationship length, and responses to partner's verifying and enhancing appraisals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(10), 1283–1294. <https://doi.org/10.1177/0146167206290383>
- Nezlek, J. B., & Plesko, R. M. (2001). Day-to-day relationships among self-concept clarity, self-esteem, daily events, and mood. *Personality and social psychology bulletin*, 27(2), 201–211. <https://doi.org/10.1177/0146167201272006>
- Rogers, C. R. (1995). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Suszek, H., Fronczyk, K., Kopera, M., & Maliszewski, N. (2018). Implicit and explicit self-concept clarity and psychological adjustment. *Personality and individual differences*, 123, 253–256. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.038>
- Tokunaga, Y., & Horiuchi, T. (2012). Development of a Japanese version of the Self-Concept Clarity (SCC) Scale. *Japanese Journal of Personality*, 20(3). <https://doi.org/10.2132/personality.20.193>

References

- Furman, O. (2018). Self-concept as a subject of multifaceted theorizing. *Psychology and society*, (1–2), 38–67. <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.038> [in Ukrainian].
- Bigler, M., Neimeyer, G. J., & Brown, E. (2001). The divided self revisited: Effects of self-concept clarity and self-concept differentiation on psychological adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 20(3), 396–415. <https://doi.org/10.1521/jscp.20.3.396.22302>
- Burns, R. B. (1992). *Self-concept development and education*. Cassell.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavallee, L. F., & Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of personality and social psychology*, 70(1), 141. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.1.141>
- Campbell, L., Lackenbauer, S. D., & Muise, A. (2006). When is being known or adored by romantic partners most beneficial? Self-perceptions, relationship length, and responses to partner's verifying and enhancing appraisals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(10), 1283–1294. <https://doi.org/10.1177/0146167206290383>
- Nezlek, J. B., & Plesko, R. M. (2001). Day-to-day relationships among self-concept clarity, self-esteem, daily events, and mood. *Personality and social psychology bulletin*, 27(2), 201–211. <https://doi.org/10.1177/0146167201272006>
- Rogers, C. R. (1995). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Suszek, H., Fronczyk, K., Kopera, M., & Maliszewski, N. (2018). Implicit and explicit self-concept clarity and psychological adjustment. *Personality and individual differences*, 123, 253–256. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.038>
- Tokunaga, Y., & Horiuchi, T. (2012). Development of a Japanese version of the Self-Concept Clarity (SCC) Scale. *Japanese Journal of Personality*, 20(3). <https://doi.org/10.2132/personality.20.193>

Отримано редакцією журналу / Received: 25.01.2023
Прорецензовано / Revised: 16.02.2023
Схвалено до друку / Accepted: 13.05.2023

Ivan DANYLIUK, DSc (Psychol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-6522-5994
e-mail: danyliuk@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Tamara KLIMASH, PhD Student
ORCID ID: 0000-0003-0872-2270
e-mail: tamaraklimash@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF THE TRANSFORMATION OF THE SELF-CONCEPT OF A WOMAN

Background. The self-concept of a person is a phenomenon that includes a person's ideas about himself and his own assessment of these ideas. Representatives of various directions in psychology emphasized that a positive self-concept of an individual is a condition for a fully functioning and prosperous individual who is fully aware of his self, knows and knows how to use his advantages and disadvantages, and strives to realize his potential (K. Rogers, R. Burns, J. Nezlek, R. Plesko, etc.). R. Burns was the first to propose the division of self-concept orientation into positive and negative. Dichotomous influence on the self-concept of an individual is carried out constantly and manifests itself in various life situations. Positive transformations of the self-concept occur under the influence of various factors, in particular, they are provoked by personal traits – benevolence, conscientiousness, neuroticism, etc. (J. Campbell, I. Tokunaga, T. Horiuchi, etc.).

Methods. The following methods were used to investigate the characteristics of the transformation of the self-concept of a person: Self-actualization test SAMOAL (to study a person's attitude towards himself/herself and the desire for self-actualization), R. Kettel's 16-factor personality questionnaire (16PF) (to study personal characteristics), tolerance scale to the uncertainty of S. Badner (to study the attitude towards oneself and to changes), H. Ammon's self-structural test (to clarify the central structures of the self); projective technique "Ideal Self" (to study the cognitive component of self-concept); the projective technique "Cube in the desert" (for researching the level of comfort in current life conditions and features of the social orientation of the individual).

Results. Constructive transformation is evidenced by the presence of adequate positive self-esteem, active construction of one's own life, activity, desire to realize oneself, carefreeness, high work capacity, frankness, absence of social stereotypes, sexual, satisfaction with work experience in one's specialty, ability to act adequately in relation to threatening circumstances, ability to enjoy sexual contacts, the ability to understand the feelings and interests of others, reluctance to recognize authority and pressure from others, independence, the desire for a harmonious existence and healthy relationships with other people, straightforwardness, psychological maturity, relaxation, courage, restraint, a tendency to think independently, a creative attitude to one's own life, patience, tolerance for uncertainty. A negative transformation of the self-concept is evidenced by the presence of activity, great fear of death and loneliness, high work capacity, rejection of one's own interests and needs, lack of trust in authoritative people, lack of contact with oneself, a flexible approach to one's own unconscious and feelings, emotional stability, intolerance to uncertainty, ease in relationships, independence, inability to live in the present, inability to accept criticism, unrealistic self-esteem, straightforwardness, depression, decisiveness, following generally accepted norms, courage, social hyperadaptability, tendency to benevolent social contacts, tolerance for criticism.

Conclusion. Features of the transformation of the self-concept of women aged 26 to 40 are presented. The transformation of the self-concept of an individual takes place in two directions. Constructive transformation contributes to the formation of a positive self-concept, destructive transformation – a negative self-concept. The subjective assessment of personal realization is an indicator of the orientation of the transformation of self-concept: a person with a formed positive self-concept is sure that it is realized in life; a person with a negative self-concept indicates that he is unfulfilled and has serious difficulties with self-actualization.

Keywords: self-concept of the individual, dichotomous orientation of the transformation of the self-concept of the individual, constructive transformation of the self-concept of the individual, destructive transformation of the self-concept of the individual.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.